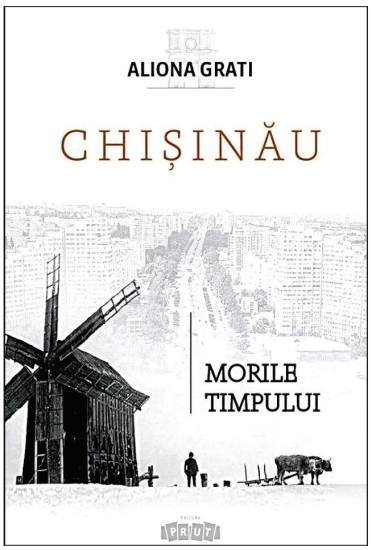
UN STUDIU IMAGOLOGIC DESPRE CHIȘINĂU

Doctor în filologie **Diana DEMENTIEVA**
E-mail: dementievad@mail.ru
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2348-9094
Institutul de Cercetare și Inovare, Universitatea de Stat din Moldova

A scrie despre cartea *Chișinău. Morile timpului. Eseu de imagologie literară*, semnată de doctorul habilitat în filologie Aliona Grati, presupune deopotrivă implicație cognitivă laborioasă și promisiunea unor stări de beatitudine. Încântarea vine nu numai din satisfacerea unei curiozități față de tema orașului Chișinău, ci mai ales grație sensurilor și semnificațiilor obținute prin aplicarea unei noi și interesante perspective teoretice asupra acesteia, puțin explorată în spațiul academic din Republica Moldova. Subtitlul *Eseu de imagologie literară* anunță faptul că discursul se situează la granița dintre stilul științific și cel beletristic. Din punct de vedere științific, autoarea oferă un studiu aplicat de imagologie literară și o colecție de imagotipuri ale orașului Chișinău decupate din relatările literaților care au vizitat Chișinăul începând cu epoca medievală și până în secolul al XX-lea inclusiv. Din punct de vedere literar, avem un eseu care se deschide către narativitate și mitopoetică, prin care autoarea valorifică și scoate în evidență straturile mitologice, legendele și ficțiunile Chișinăului. Cartea a apărut anul trecut (2020) – printr-o coincidență cel puțin frapantă – într-un context în care, din cauza pandemiei, lumea a fost practic impusă să-și orienteze atenția către istoria orașelor locale și, în general, către definirea identității naționale și valorificarea patrimoniului cultural autohton.

Mai întâi de toate, este de remarcat faptul că lucrarea relevă un caracter interdisciplinar, o explorare a tuturor domeniilor pentru care Aliona Grati manifestă interes științific. Scris în cadrul proiectului *Cultura promovării imaginii orașelor din Republica Moldova prin intermediul artei și mitopoeticii* (USM), studiul se arată a fi o continuare firească a celor anterioare despre dialogism ale cercetătoarei. Fiind conceput ca un teritoriu al conflictelor, al negocierilor și al relațiilor polemice, textul denotă faptul că scriitoarea este posesoarea unei imaginații dialogice, are o metaconștiință care-i asigură o viziune panoramică asupra realității artistice fără a suprima conștiințele eroilor/povestitorilor săi prin obiectivitate și omniprezență. Scopul studiului rezidă în relaționarea tuturor acestor voci în

Aliona GRATI. *Chișinău. Morile timpului. Eseu de imagologie literară.* Chișinău: Editura „Prut Internațional", 2020. 368 p.

vederea creării unui nou epicentru de sens, flexibil și deschis, pentru că miza este nu doar de a transmite aceste structuri mitopoetice și imagotipice, dar de a comunica cu cititorul despre felul în care orașul Chișinău apare în imaginarul diferitor colectivități lingvistice și culturale. Având în vedere faptul că lumea actuală este lumea omului dialogal, deschis spre celălalt, autoarea îl ascultă pe străin cu multă indulgență. Ca urmare, textul îl pune pe cititor într-o relație vie cu fiecare dintre călătorii care au scris despre Chișinău, de aici se trage posibilitatea de interpretare multiplă. În general, eseul este scris în cheia Școlii de la Marburg, care introduce un nou tip de gândire, bazat pe dialog și pe stabilirea relațiilor cu celălalt, abordat ca Tu. Se va observa că autoarea nu utilizează limbajul solipsist-monologic al filosofiei clasice, discursul nu-și focalizează procesul de contemplare asupra sinelui ca obiect, ci asupra altor discursuri, cele ale călătorilor-literați, pentru că „noua gândire" înseamnă cunoaștere în relație.

Vorbind despre eseu ca specie literară, Adrian Marino susține că „eseistul încearcă să ofere o soluție,

nu o impune, nici n-o dogmatizează. Doar o propune. El ridică o problemă, punându-se pe sine și pe alții la încercare. Izbutește și incită adevărul". Eseul *Chișinău. Morile timpului* se alcătuiește prin consemnarea părerilor străine despre Chișinău, pentru că la crearea ansamblului, a hetero-imaginii orașului este nevoie de conștiința participativă a celuilalt, de punctul lui distinct de vedere asupra acestui spațiu topografic, care, la un moment dat, devine și autobiografic. Autoarea își începe discursul, strategic, printr-o invitație la dialog a chișinăuienilor de astăzi și de mâine, astfel, pășind direct, chiar de la bun început, în sufletul și cugetul cititorilor. „Împreună, clișeele, situațiile reprezentate, lumile, poveștile, imaginile scripturale și vizuale au format straturile imagologice și mitologice ale orașului. Straturi peste straturi, povești întretăiate, narațiuni în palimpsest. Dar totuși ce a rămas la suprafață? Care dintre imagini ne reprezintă cu adevărat?" – interpelația dată, înserată în primele pagini și fiind recurentă în cursul lecturii, tentează cititorul să găsească un răspuns. Aceeași întrebare, *Ce rămâne?*, se reia și la sfârșitul cărții, în felul acesta autoarea mizează pe o consolidare a tuturor informațiilor trecute în memoria cititorului.

Scriitoarea nu are intenția să ofere răspunsuri certe, ci dorește să favorizeze inițiativa cititorului. A sperat mai degrabă să găsească niște piste de identificare a imaginilor pe care le-a proiectat Celălalt despre Chișinău, dar pe care nu le impune ca fiind obligatorii, adevărate și reprezentative, ca de exemplu: „târgușor de mai mică însemnătatea, așezat pe râul Bâc" (Dimitrie Cantemir); „oraș pe pantă" (Veltman); „Chișinău blestemat" și „pustiu", locuit de „moldoveni greoi", „somnoroși" și cam „țigani" (Alexandr Pușkin); Chișinău – capitala din „Italia Rusiei" (Iakovlevici Storojencko) ș.a. „Cartea – zice Aliona Grati – se va citi ca o sumă de experiențe de cunoaștere și de reprezentare a Chișinăului de către străini", deci nu trebuie privită ca o soluție sau ca o părere subiectivă. La nivelul discursului, se atestă o atitudine respectuoasă față de valorile, reprezentările și opțiunile alterității, onestitatea cercetării este dată de asumarea totală a unor opțiuni metodologice în strictă concordanță cu subiectul investigației.

Lucrarea este eficientă din punct de vedere metodologic și estetic. Aspectul științific se fundamentează pe cercetarea minuțioasă a documentelor de arhivă și a studiilor teoretice de specialitate, constituind astfel o viziune complexă asupra problemei, atentă la nuanțe. Variatele note de călătorii, reportaje, jurnale, memorii, însemnări diplomatice, scrisori, opere literare (povestiri, nuvele, romane) alcătuiesc ansamblul de texte imagotipice. Este o lucrare consistentă, desfășurată pe 368 de pagini, suficient justificată și mai mult decât frumos ilustrată, anume cu gravuri, desene, hărți, cărți poștale, fotografii ș.a.

Impresionează maniera elegantă în care se transpun datele științifice în limbaj artistic, ceea ce denotă un stilul elevat și captivant, ca de poveste, prin intermediul căruia cititorul se proiectează maleabil în miezul evenimentelor din trecut. Din dorința de a oferi o carte inspirată și agreabilă pentru un public mai larg, stilul erudit al scriiturii oferă cititorului oportunitatea de a se desfăta artistic, dar totodată îi impregnează lectura cu numeroase date istorice și trimiteri culturale. Altfel spus, textul își programează mai mulți cititori prezumtivi, nu se adresează doar unui public redus de erudiți, ci tuturor celor ce doresc să cunoască trecutul orașului. Cititorul obișnuit/profan va citi cartea ca pe o poveste, ca pe o călătorie în timp prin Chișinăul de altădată, cititorul avizat/criticul literar va interpreta dimensiunea artistică a povestirilor, iar teoreticienii/experții se vor interesa de aspectul științific. Istoricul, de pildă, va citi cartea ca pe ca un document; sociologul va elabora o sociogramă a urbei în diferite etape istorice; psihologul va stabili profilul psihologic al băștinașilor, așa cum apare în relatările călătorilor, dar și profilul călătorilor înșuși; imagologul va determina imagotipurile și va analiza relația chișinăuienilor (Eu/Noi) cu Ceilalți (Tu/Altul, străinii). Așadar, reprezentând o perspectivă inter- și transdisciplinară asupra istoriei orașului Chișinău, eseul poartă interes pentru specialiștii în domeniul literaturii, istoriei, culturologiei, antropologiei, sociologiei, imagologiei ș.a.

Compozițional, cartea este alcătuită din șapte capitole ce sunt divizate în două părți: *Chișinăul Celuilalt* și *Orașul în palimpsest*. Palimpsest este o noțiune ce desemnează istoria înțeleasă ca ficțiune, rescrieri ale altor texte. „Toate povestirile sunt bântuite de fantomele povestirilor care ar fi putut să fie" (Salman Rushdie). Ideea unui oraș în palimpsest este susținută nu numai de aspectul compozițional al textului, dar și de istorie, de realitate. Chișinăul, fiind urbea în care influențele politice s-au succedat necontenit pe parcursul secolelor (Regatul Ungar, Regatul Polonez, Imperiul Otoman, Imperiul Țarist, Țara Românească), a fost reconstruit continuu, respectiv este un „oraș al straturilor istorice suprapuse palimpsestic" (Aliona Grati). Prin transfer, același destin l-a avut și povestea sa imaginară. Fiecare dintre „vocile" actualizate în această carte au edificat un Chișinău imaginar și au încercat să-l suprapună peste cel ce există deja în istorie.

Așa se face că astăzi Chișinăul este un palimpsest scorojit și fărâmițat, ce se află mereu în război cu el însuși, un tablou plin de elemente ce nu se împacă în-

tre ele. Până la urmă, există o dorință reală și firească a oricărui artist de a impune propria-i viziune asupra lucrurilor, Aliona Grati reprimă însă acest instinct. „Și de ce, – se întreabă autoarea – la o adică, nu am încerca să restituim saga unui oraș prin prisma unui observator detașat, obiectiv, dar având suficient simț estetic și talent pentru a proiecta imagini cu putere reprezentativă în lume?". Așadar, scriitoarea ia rolul unui narator imparțial și totuși rămâne a fi un povestitor cu fruntea încrețită și ochi lucitori, care nu-și pierde cititorul la jumătatea lecturii.

Încă de la bun început, cititorul este avertizat că poveștile orașului nu coincid neapărat cu identitatea lui reală: „imaginile înmagazinate între aceste coperte prezintă orașul ca trop literar, deci așa cum a fost reprezentat în scrisul artistic". Prin urmare, lectura cărții formează convingerea că orașul Chișinău, ca și oricare alt oraș, nu este numai un spațiu geografic, dar și un spațiu literar, un loc citadin la intersecția imaginației cu memoria, acolo unde fuzionează realitatea cu mitul și ficțiunea. Odată cu dezvoltarea planului topografic al orașului, a început sa se contureze și istoria lui imaginară. Alături de arhitecții bine-cunoscuți care i-au tot cioplit în chip (Zaiciuc, A. Melnikov, M. Cecheruli-Kuș, N. Mertz, Alexandru Bernardazzi, Heinrich von Lonsky, Vladimir Țîganco, Alexei Șciusev) și scriitorii, de-a lungul istoriei, au contribuit la construirea, conturarea și reorganizarea orașului în imaginarul colectiv. „Unui oraș fără scriitori îi lipsește esența citadina, rămânând doar un complex conglomerat, care se poate schimba, transmuta ori face nevăzut, fără să i se remarce lipsa" (María Zambrano). Imaginea Chișinăului se datorează celor care au scris despre el, vorbim de așa literați ca: Alexandr Pușkin, Lev Tolstoi, Onisifor Ghibu, Vsevolod Garșin și Vladimir Maiakovski, Nichifor Crainic, Gala Galaction, Geo Bogza, Romulus Cioflec ș.a.m.d. Orașul a evoluat în maniera în care s-au succedat părerile despre el. „Poveștile care amestecă istoriile cu istoria… contribuie la cartografierea spațiului real și imaginat al orașului, îmbogățindu-i straturile simbolice, imagologice și mitologice" (Aliona Grati). Orașul este în esență un text neîncheiat, deschis, care se scrie și se citește, perpetuu, chiar în acest moment.

Deci, Chișinăul pe care-l cunoaștem astăzi nu este doar un monument de arhitectură mixtă, ci și canavaua poveștilor, legendelor, miturilor născute din delirurile celor care au fost să treacă pe aici. Totodată, Chișinăul apare ca o reprezentare a sufletului colectiv, un microcosmos concentrat al Basarabiei, așa cum marile orașe ale lumii (Roma, Paris, Londra) sunt niște sinecdoce ale națiunilor la care se raportează (Italia, Franța, Anglia).

Datorită acestui volum, Chișinăul devine spațiu simbolic pe care literații au oportunitatea să-l incrusteze în operele lor, ceea ce va ridica Chișinăul de la statutul de oraș european în sens arhitectural, așa cum l-a construit Alexandru Bernardazzi, la nivelul unui oraș european literar, precum este Londra – orașul lui Shakespeare, Dickens; Dublin – orașul lui James Joyce; Paris – orașul lui Oscar Wilde, Victor Hugo, Honoré de Balzac; St. Petersburg – orașul lui Feodor Dostoievski, Aleksandr Pușkin; Edinburgh – orașul lui Sir Walter Scott, Robers Burns ș.a.

Dacă, de exemplu, Parisul este orașul luminilor, Sydney – orașul focurilor de artificii, atunci Chișinăul este un oraș al morilor de vânt. De fapt, Chișinăul este prin el însuși o moară a timpului. De-a lungul secolelor, imaginea lui s-a măcinat și s-a metamorfozat la nesfârșit. Trecut prin imaginarul zdrobitor al numeroșilor xenofili și xenofobi, Chișinăul a fost evocat și înregistrat deopotrivă ca o virtute și ca o mizerie. Toate acestea i-au modelat contururile identitare.

Începând cu lectura primelor file ale eseului se simte tensiunea unei scrisori de dragoste. Cartea *Chișinău. Morile timpului* este o casă de cuvinte în care s-au adunat mai multe voci literare pentru a-și mărturisi iubirea față de Chișinău, știm bine că dragostea nu înseamnă doar bucurie și plăcere. Până la urmă, această lucrare meritorie, ce depășește orizontul de așteptare al cititorului contemporan, rămâne a fi un exemplu de admirație necontenită față de inima Basarabiei de astăzi – orașul Chișinău.